

Som i många andra krigsdrabbade länder har kvinnan i Afghanistan genom åren tagit ansvar för hemmet när mannen varit ute i krig. Bilden är från byn Dahmarda i Hazarajatområdet, 1982.

”Det blev inte som vi hade drömt om”

Denna artikel bygger på intervjuer med dr Wanta, läkare på SAK, Anisa Popal som arbetar på hälsoministeriet, intryck från möten i genusgruppen på *Agency Coordinating Body for Afghan Relief* och samtal med Horia Mosadiq, chef för den afghanska människorättsorganisationen *Human Rights Research and Advocacy Consortium*. Artikeln försöker ge några fragmentariska bilder av kvinnors situation under krigsåren och hur de upplever situationen idag.

TEXT: WIJU LILLESÅAR

Anisa Popal skadades under inbördeskriget vid sex tillfällen av olika explosioner. I den sista incidenten blev hon mycket allvarligt skadad. Hon har idag bara en lunga och har svårt att vistas på höga höjder efter att en granat som träffade henne i ryggen trängde in i hennes kropp. Granaten opererades bort av läkare på Röda Korsets sjukhus i Kabul. Hon tillbringade 18 månader på sjukhuset och minns mycket lite av denna tid. Efteråt har hon förstått att hon hade stor tur.

Samma dag var sjukhuset överfullt av skadade personer och många kunde inte behandlas eller ens tas emot.

Koncentrationssvårigheterna hon lider av är en annan effekt som hon anser har orsakats av de många och svåra upplevelserna under krigsåren. Minnena från dessa år kommer ofta tillbaka – dag som natt, särskilt nu för tiden när oroligheterna i Kabul har ökat.

Popal är liksom många kvinnor jag möter idag änka och hade under inbördeskriget försörjningsansvar för flera barn.

Dr Wanta undkom fysiska skador under krigsåren men hennes mor skadades i en explosion, dock lindrigt. Skräcken innan de fick besked om hennes tillstånd minns hon fortfarande. Hon minns också när striderna började efter Mujaheddingerillans intåg i Kabul. Hon arbetade redan då som läkare och tvingades jobba hela natten. Det var första gången i hennes liv hon inte kom hem före mörkrets inbrott. När striderna så småningom avtog framemot morgonen fick hon och en kollega gå till fots i flera timmar för att komma hem. Familjens lättnad och glädje över att se henne minns hon ännu. Hon minns också att de högklackade skorna hon

hade på sig den natten aldrig gick att reparera.

Sina uppväxtår beskriver hon som återkommande strider, säkerhetsproblem och utbredd fattigdom bland vanligt folk.

– Vi var alla tvungna att leva vidare, att bara existera – det fanns ingen annan utväg. Svårigheterna fanns där under hela min uppväxt, svårigheterna förändrade bara folks ansikten under årens lopp. Bristen på mat drabbade alla utom militären och makthavarnas närmaste krets oavsett politisk ledning. Med jämna mellanrum plundrades affärer, tomma hus eller transporter för att människor skulle få något till livets nödort. Köerna till brödbutikerna var långa och folk gick ut tidigt om morgonen för att få sin ranson – tre bröd per familj, säger Wanta.

– Jag minns min lillebror som en dag kom tillbaka hem gråtande. Han skakade i hela kroppen. Han hade sett ett barn dö i brödköen av kyla och hunger, berättar Wanta.

Hennes mor var också änka och ensamförsörjare. Hon var fast besluten att alla hennes barn skulle gå i skolan och skaffa sig högre utbildning. Många försökte förmå

► mamman att gifta om sig för att få fler söner som i framtiden skulle försörja henne men också att hon skulle ta sina döttrar ur skolan. Med mormoderns starka stöd fortsatte hon envist att hävda att alla hennes barn ska ha samma möjligheter till utbildning.

Dr Wanta beundrar sin mormor mycket. En illiterat men sällsynt stark kvinna som förstod betydelsen av utbildning och som var ett stort stöd för oss alla. Mormodern är än idag en viktig förebild för henne.

Krig och väpnade konflikter har som mål att förgöra fienden. Detta medför också att massor av oskyldiga människor skadas och mister livet, och leder till fattigdom och ekonomisk ruin. Under krigsåren gick männen ut i strid, försvann i perioder eller för alltid. Kvinnorna tvingades här som i andra krigsdrabbade länder till att ta det dagliga ansvaret för hemmet och försörjningen av barnen och hemmavarande äldre familjemedlemmar. Detta i ett land där kvinnors rätt till utbildning och arbete under årens lopp, med ytterst få undantag, har varit starkt begränsad eller obefintlig.

De män som kom hem från soldatlivet var påverkade av sina upplevelser av krig och våld. Många blev arbetslösa och kunde inte leva upp till sitt försörjningsansvar och lät inte så sällan sin frustration gå ut över familjen.

Kvinnor i flyktinglägren i Pakistan beskrev sin situation under krigsåren på följande sätt; vår uppgift är att föda söner, se till så att de överlever och när de är tillräckligt gamla följa med sina fäder i kriget.

Än idag har många kvinnor i Afghanistan mentala problem. De är ofta lättirriterade och deprimerade. De psykosomatiska symtomen är vanligt förekommande och konsumtionen av psykofarmaka är hög.

Kvinnor i Afghanistan har genom historien givits rättighet till utbild-

ning och arbete av såväl presidenter som ledare, fäder och bröder för att i nästa ögonblick förlora dem igen vid nästa regimskifte eller på grund av att de lokala traditionerna svängt och blivit mer konservativa. Samtidigt har ansvaret för hemmet och barnens uppfostran hela tiden vilat tungt på kvinnan.

Mannens viktigaste roll har varit att försörja familjen, vilket inte varit enkelt i ett krigshärjat land med stor fattigdom, arbetslöshet och brist på utvecklingsmöjligheter. Många unga familjefäder av idag vet hur man hanterar vapen men har inga kunskaper om hur man till exempel renoverar eller bygger hus och bevattningskanaler och har därför svårt att få ett arbete trots den ”byggbloom” som råder i framför allt tätorterna.

Efter den 11 september 2001, såg vi en öppning för kvinnors deltagande i samhällslivet. Den nya konstitutionen talar om jämställdhet mellan män och kvinnor, kvinnokvoter etablerades i

” Hur ska jag idag förklara för mina barn och för alla dem som trott på mig att det inte blev som vi hade drömt om och hoppats på.

det nya parlamentet och ett stort antal kvinnor kom in i parlamentet på eget mandat. Regeringen signerade internationella konventioner och kvinnor blev på nytt synliga i arbetslivet samtidigt som flickor strömmade till skolorna, dock framför allt i tätorterna.

– Vi var engagerade, vi hoppades och vi trodde på en förändring, om vi bara kämpade tillräckligt hårt så kommer vi att nå resultat”, säger Horia Mosadiq, som deltagit i många av de konsultationer som genomfördes under de första åren av återuppbyggnad. Mina barn klagade över att jag var mycket borta men jag berättade för dem att jag gjorde detta för deras framtid, jobbade för ett öppnare samhälle på lika villkor. Hur ska jag idag förklara för mina barn och för alla dem som trott på mig att det inte blev som vi hade drömt om och hoppats på. Hur kan en stor demokrati behandla fångar på det sätt som de har

gjort? Hur kan de tillåta att personer som begått upprepade grova brott mot mänskliga rättigheter får inflytande på höga samhällsposter utan att ställas till svars för vad de gjort? De tycks inte tro på eller respektera den enskilda människans deltagande eller behov av att bli respekterad som mänsklig varelse trots att de i nästa stund talar om demokrati, säger Mosadiq

Under de senaste månaderna har flera offentliga personer mördats eller utsatts för hot. I början av september månad mördades den manlige guvernören i Paktia. Flera inhemska såväl som utländska organisationer har utsatts för hot och fått medarbetare dödade. Fler civila än på många år har dött i olika attacker. Laglösheten har kraftigt ökat, barn till välbärgade afghaner har kidnappats eller mördats. Individer som hävdar sin juridiska rätt mot lokala makthavare, lemlästas eller dödas utan att några legala åtgärder vidtagits.

Den 25 september mördades Safia Hamajan, chef för kvinnoministeriets kontor i Kandahar, på väg till sitt arbete. Hon var en förkämpe för kvinnors rättigheter och frågan man ställer sig idag är vad orsaken till dådet var. Är detta ett försök att tysta den framväxande rörelsen som påtalar och vill förändra de orättvisor kvinnor möter i Afghanistan idag, kort sagt att skrämja dem till tystnad? Eller vill man sprida skräck och oro i syfte att hålla kvinnor utanför möjligheten att söka sig till offentliga arbeten, kort sagt att få dem att stanna kvar bakom de traditionella murarna?

Flera andra medarbetare på kvinnoministeriets olika lokalkontor, framför allt i de södra och västra delarna av landet, har också tagit emot hot med uppmaning att sluta arbeta eller att bli dödade. Chefen för kontoret i provinsen Khost har valt att på nytt ta fram sin burka och använder den så snart hon rör sig på offentlig plats. Inrikesministeriet har informerats om situationen men hittills har inga synbara åtgärder vidtagits.

För cirka en vecka sedan utlöste en självmordsbombare sin dödliga last utanför inrikesministeriet bland

Kunduz 2006. Idag lockas många att tro att lösningen är att förmå kvinnor och flickor att gå tillbaka till de traditionella rollerna.

afghaner som väntade på att bli registrerade, flera av de dödade var kvinnor och barn. Det nya i situationen är att våldet till synes riktar sig mot de mest utsatta – kvinnor och barn. För många var mordet på Safia Hamajan djupt oroande. Många ställer sig frågan, är detta en första varning för att tala om att kvinnor inte ska känna sig säkra i framtiden? Vid en minneshögtid som hölls kort efter där många aktiva kvinnor och män samlats för att markera sin respekt för Hamajan hade oron redan spridit sig. Många av de framträdande personerna för förändringsprocessen som deltog kände stor otrygghet. Frågor som ställdes var; hur kommer det sig att modiga folkvalda personer – män och kvinnor – valda av oss, det afghanska folket lever under ständiga hot för att de uppfyller det mandat de fått? Afghanska tjänstemän – män och kvinnor som arbetar med sitt lands återuppbyggnad – varför riskerar de att dödas för sina idéer och sitt arbete? Varför kan regeringen inte uppfylla sina åtaganden i den afghanska konstitutionen om att ge sina medborgare skydd mot våld, mord

och diskriminering trots att detta behov påtalats?

Men laglösheten och attackerna har förstås skapat rädsla och otrygghet även bland afghaner i allmänhet, särskilt kvinnor känner sig idag i många fall rädda och otrygga. Det dagliga livet, att resa till jobbet, att göra dagliga inköp, att gå med barnen till skolan, att gå till vårdcentralen är på nytt förenat med faror, precis som det var under krigsåren.

Anisa Popal speglar oron på följande sätt;

– Eiden, avslutningen på fastemånaden, kommer snart och alla ska ha presenter. Tidigare år har jag alltid i veckor före Eiden gått runt i basarnas efter arbetet för att göra mina inköp till nära och kära. Nu har jag inte gjort några inköp och kommer troligen inte heller att göra några.

Attackerna, särskilt mot flickskolor, har också ökat, lärare har blivit mördade, skolor bränts ned och elever, lärare och föräldrar blivit hotade. Många lockas att tro att lösningen är att förmå kvinnor och flickor att gå tillbaka till de traditionella rollerna.

För ungefär en vecka sedan hörde jag en ung afghansk man i västerländska kläder uttala följande:

– Vi löste problemet i byn med hot och nattbrev genom att stänga flickskolan.

Organisationer väljer olika strategier för att hantera svårigheterna, några drar sig ur vissa områden andra väljer till exempel hemskole-samarbete med lokalsamhället som alternativ.

Trots oro och osäkerhet har flera afghanska och internationella organisationer i ett uttalande krävt en rad åtgärder av regeringen. Vid manifestationen för Safia Hamajan gjordes bland annat följande uttalande, ”Vi ber Afghanistans folk och våra bröder och systrar i hela världen om deras solidaritet och stöd för att visa världen att det afghanska folket tror på fred, kräver säkerhet och skydd och är villiga att kämpa för landets och familjens säkerhet”. ■

Wiiu Lillesaar är SAKs rådgivare inom mänskliga rättigheter och genus och arbetar i Kabul.

